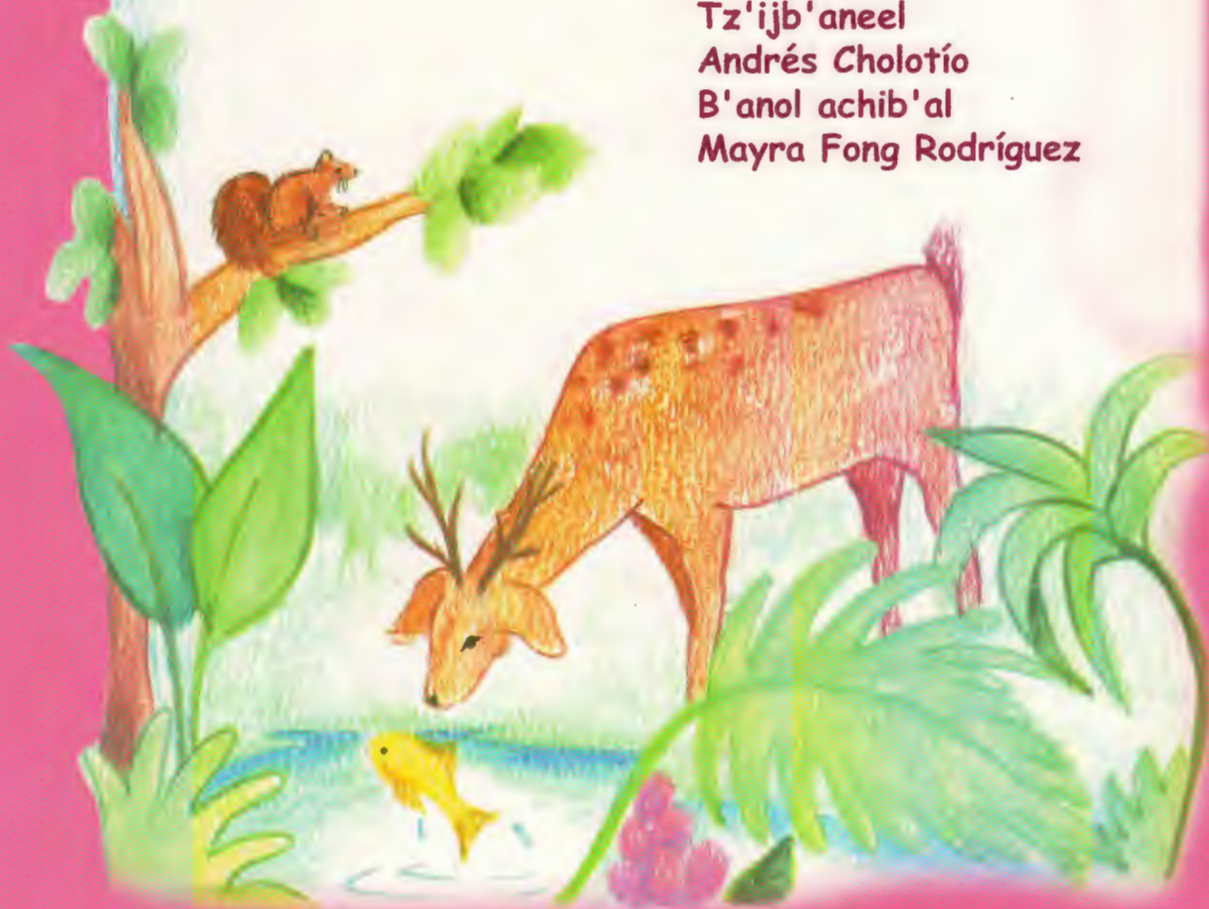

Ejemplar de archivo

Chikopii'

Tz'ijb'aneel
Andrés Cholutío
B'anol achib'al
Mayra Fong Rodríguez

Universidad
Rafael Landívar

Tradición Jesuita en Guatemala

Chikopii'

Tz'ijb'aneel
Andrés Cholutío
B'anol achib'al
Mayra Fong Rodríguez

La elaboración e impresión del presente libro fue posible gracias al apoyo financiero del Fondo de Desarrollo Indígena Guatemalteco -FODIGUA-.

Molib'al tziiij/Colección:	Ruwujaał tijooneem/Materiales Educativos, No. 203
Rucholajiił/Serie:	Tz'utujiil, No. 7
Rumokib'aliil/Área:	Solooj nuk'uuj rixiin k'asanib'aliil/Ciencias Naturales, No. 2
Mokib'aliil/Directora de la colección:	Lucía Verdugo de Lima
Tz'ijb'aneel/Autor:	Andrés Cholutío
B'anol achib'al/Ilustradora:	Mayra Fong Rodríguez
Nuk'ul rujikaal/Diagramador:	Carlos R. Figueroa
Nuk'ul tziiij/Revisor:	Ajpub' Pablo García

Lic. Gonzalo de Villa, sj
Rector

Licda. Guillermina Herrera Peña
Vicerrectora General

Dr. René Poitevin
Vicerrector Académico

Dr. Hugo Beteta
Vicerrector Administrativo

Lic. Luis Quan
Secretario General

Ookeem

Jaawa' jun saamaaj xb'ajni rumaal ja utz taq
na'ooj kixiin winaqii' ja xech'ob'owi.

Chi paam ja rusamajixiik ja saamaaj ri' ee k'o na
ja taq chikopii' ja ma xoqkowin ta xqasol riij
ronojeel, xar wa ri' nnojisaaj awa' ja taq
ojtaqiineem ewixiin.

Ja kina'taxiik ja taq chikopii' nim ruuwach, k'in
chaqajaa' ja kichajixiik.

Teb'ana' k'a jun utziil kechajijij ke'etz'eta' k'a ja taq
chikopii'.

Ja taq Chikopii'

¿Naatz'et ja ti achib'al ri'?

K'o taq na'ooj awojtaq chik atat chi rij ja ti achib'al.

Nqa'j chi aawach ja ti achib'al.

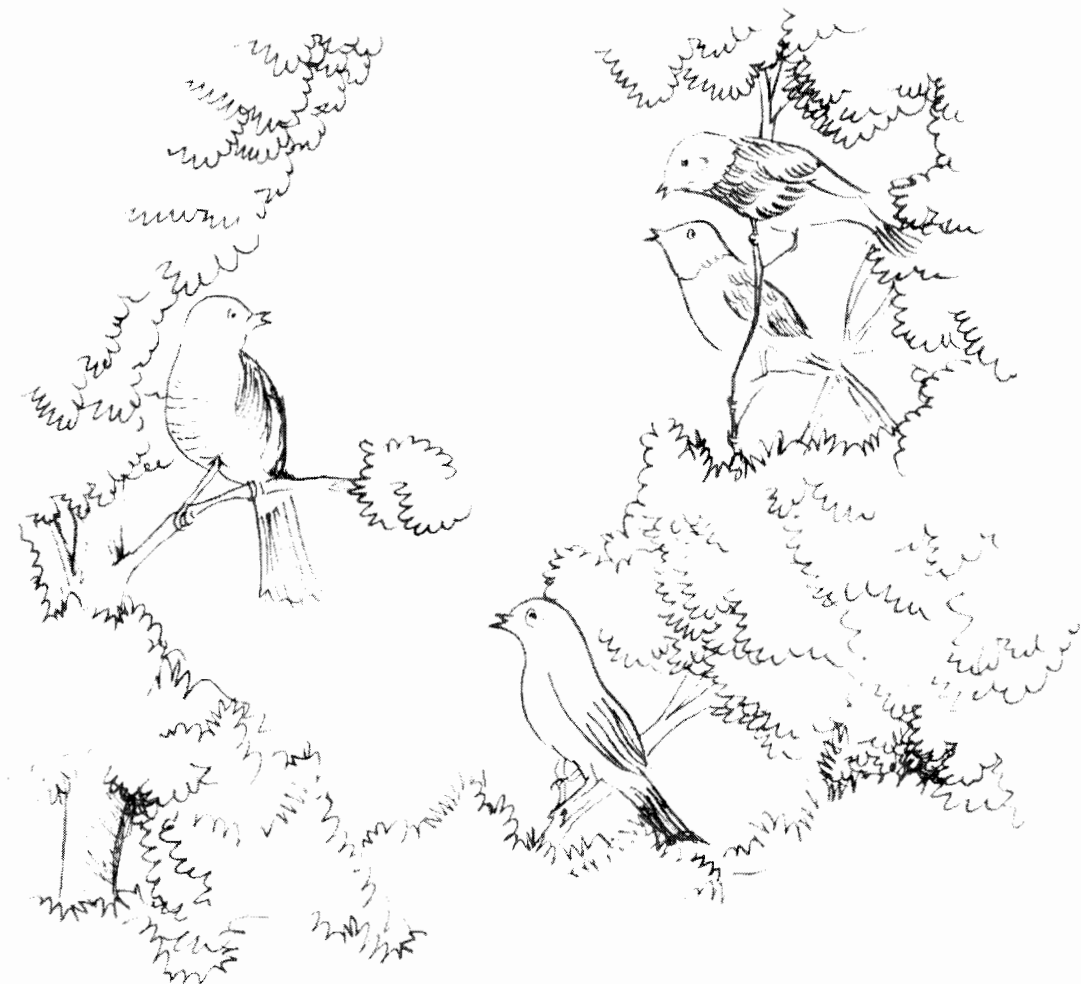
Atz'etoon atat naq chi chikopaal ja nb'ixaani nimaq'a'.

Kaamiik k'a ri' nqaajo' nqojtaqii' k'iy ruuwach taq
na'ooj chi kii' ja taq chikopii'.

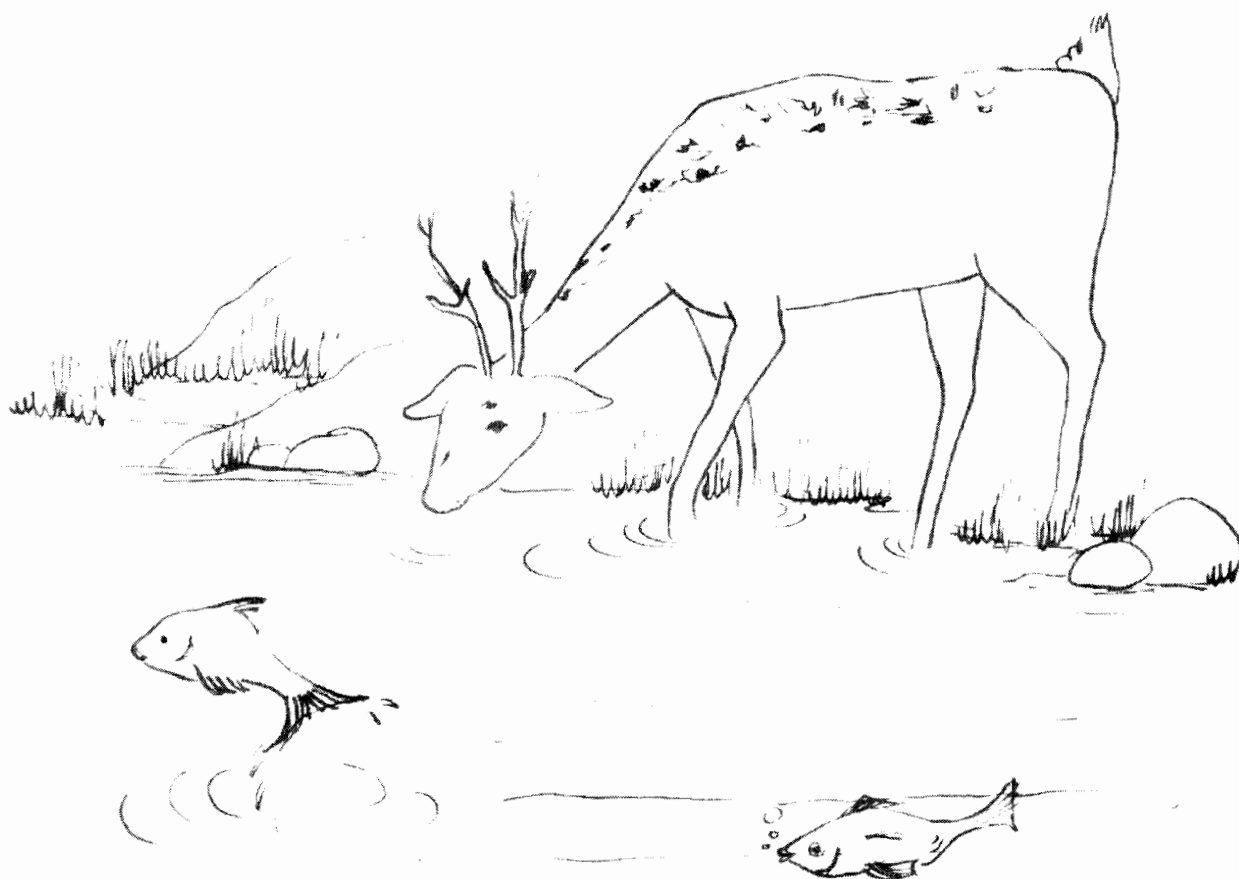
Xa k'a rumajk k'a ri' qato'o qii' chi rusojliik rii' ruuwach
ja taq na'ooj ri'.

Ja taq chikopii' ee je'ee' k'ari' ja qas neb'ano utziil chi
re ja ruuwach uleew, rumajk ja taq b'iix nkeeb'an toq
nsaqari, nok aq'a', k'in chaqajaa' toq npeeti ja jab'
k'in toq nok'owi.

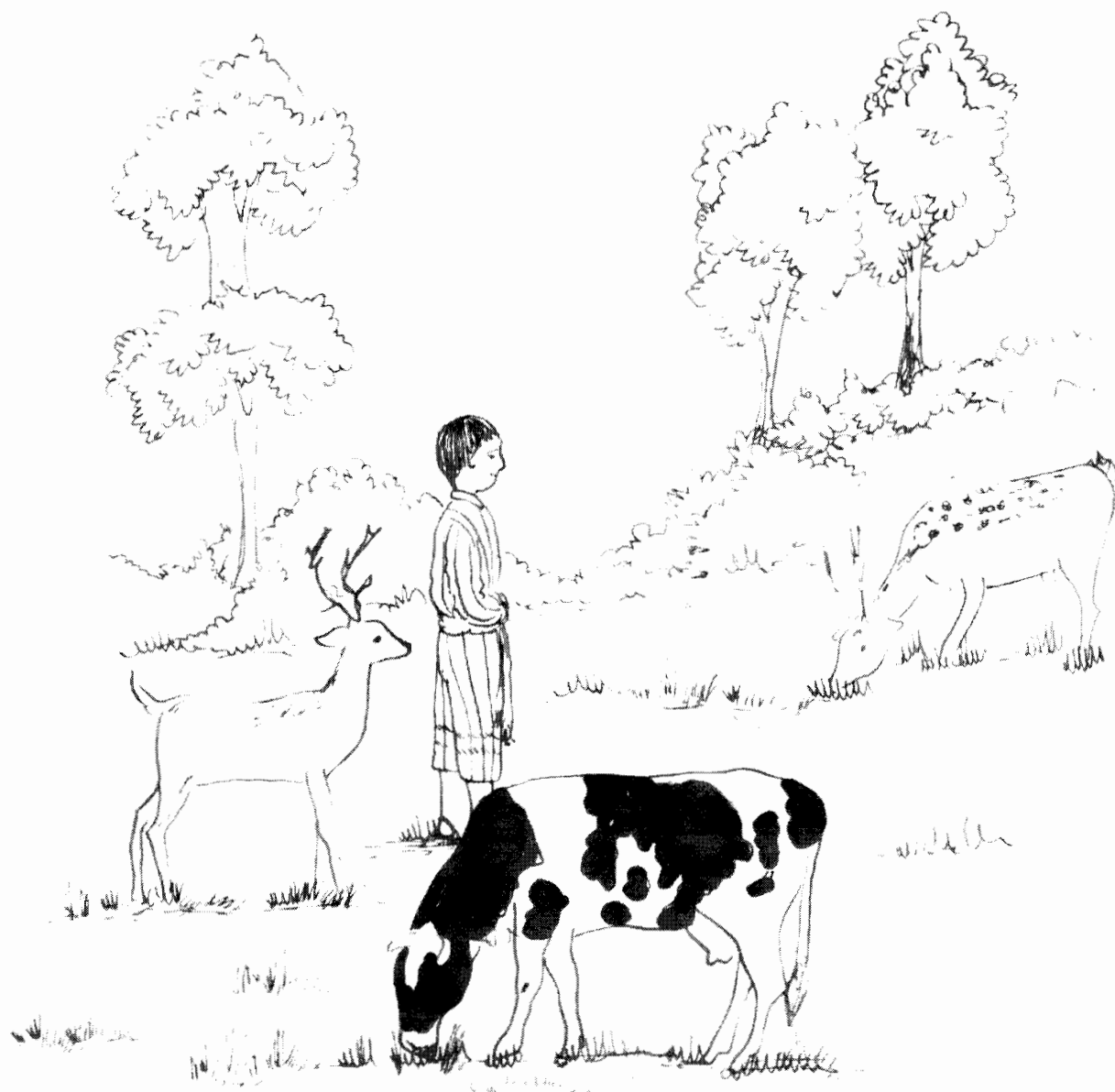
¿Jaru' keewach taq chikopii' awojtaq keewach.?

K'iy keewach ja taq chikopii' ja najiini neek'is chi paam ja ruuwach uleew. Ee k'o k'a winaqii' ja kimajoon rub'i'xiik chi ma keqakamisaaj ta ja taq chikopii', rumajk chi k'iy rajawaxiik.

Naq chi re nimaq keeq'lij ja chikopii' chi paam ja qab'ajniik, rumajk chi k'o juun ti kisamaaj ya'tal chi kij. Xa k'a rumajk k'a ri' rajawaxiik chi nqojtaqij naq ja ri utziil kuk'aan.

Chi paam ja qab'ajniik qas looq' keewach ja taq chikopii', jani' chi ke ja taq keej, b'aatz' (k'ooy), umul, tz'ikin, tz'i', kumatz, xijk, ch'uu', ak', k'in julee' chik.

Ja nimaq'a' naq chi chikop nk'asooni najb'eey.
Kaamiik k'a ri' nqaaya' opoon chi eewach jun cholaaj taq
tzij ri'.
Qas nki'koti ja ri Ajaaw chi riij ja rusamaaj.
Toq neruutz'et ja nekeeb'an chi re ja runa'taxiik.

Toq nsaqari, nkeemaj b'ixaaneem konojeel.

Najb'eey nuumaj b'liix ja ak'.

__Saqari Ajaaaaaaw__

__Saqari ewonojeeeel__ ne'e ja mama' ak'.

K'o chi k'a juun nk'ulub'an to.

__Saqari maltiyox chi re qak'ajsiilik__

Keri' nkeeb'an ja mama' ak', toq nkeemaj k'asooneem.
Ja k'a taq tz'ikin, nkeemaj runa'taxiik ja ri Ajaaw chaqajaa'
__Xeyakataj chik ja ak', qoyakataj
chik k'a ojoj chaqajaa'__ neche'e ja taq Tz'ikin.

Naq nkeeb'an ja taq
chikopii' chi re ja
maltiyoxiineem.
Nkeemaj runa'taxiik ja ri Ajaaw,
chi re ja taq keeb'lix.
Nkimaltiyoxiij chi re ja kik'asalemaal
Nechake' to pa ruuwi' k'isiis, pa ruuwi'
lama'.
Chi ruuq'a' tz'a'l, chi b'ixaaneem.

Ja k'a wajkax, nuumaj ooq'eej nak'axaaj, xa
Ki'kotemaal k'ari' chaponaq, chi nuub'an chik ja ari jaa'
Jani' nkeeb'an ja julee' chik'.
Keeri' nkeeb'an ja taq chikop chi re rumaltiyoxiik
Ja jun q'ijj xya' chik chi ke rumaal ja ri Ajaaw.

¿La xa keyoon ja taq chikopii' nkeeb'an ja
maltiyoxineem?

Toq nkeetz'at ja taq chee' ja ki'kotemaal k'o
kuk'iin ja taq chikopii', nkeemaj chik rusijlik
kii'.

Ee je'ee', chaqajaa', chi
nkimaltiyoxib'eej chi re ja ri
Ajaaw.

Naq chi re ja taq chikop
nkimaltiyoxib'eej chi re
ja ri Ajaaw,

Ja k'a ja ri ojoj nim
chik na qab'ana'
chi re ja
maltiyoxiineem.

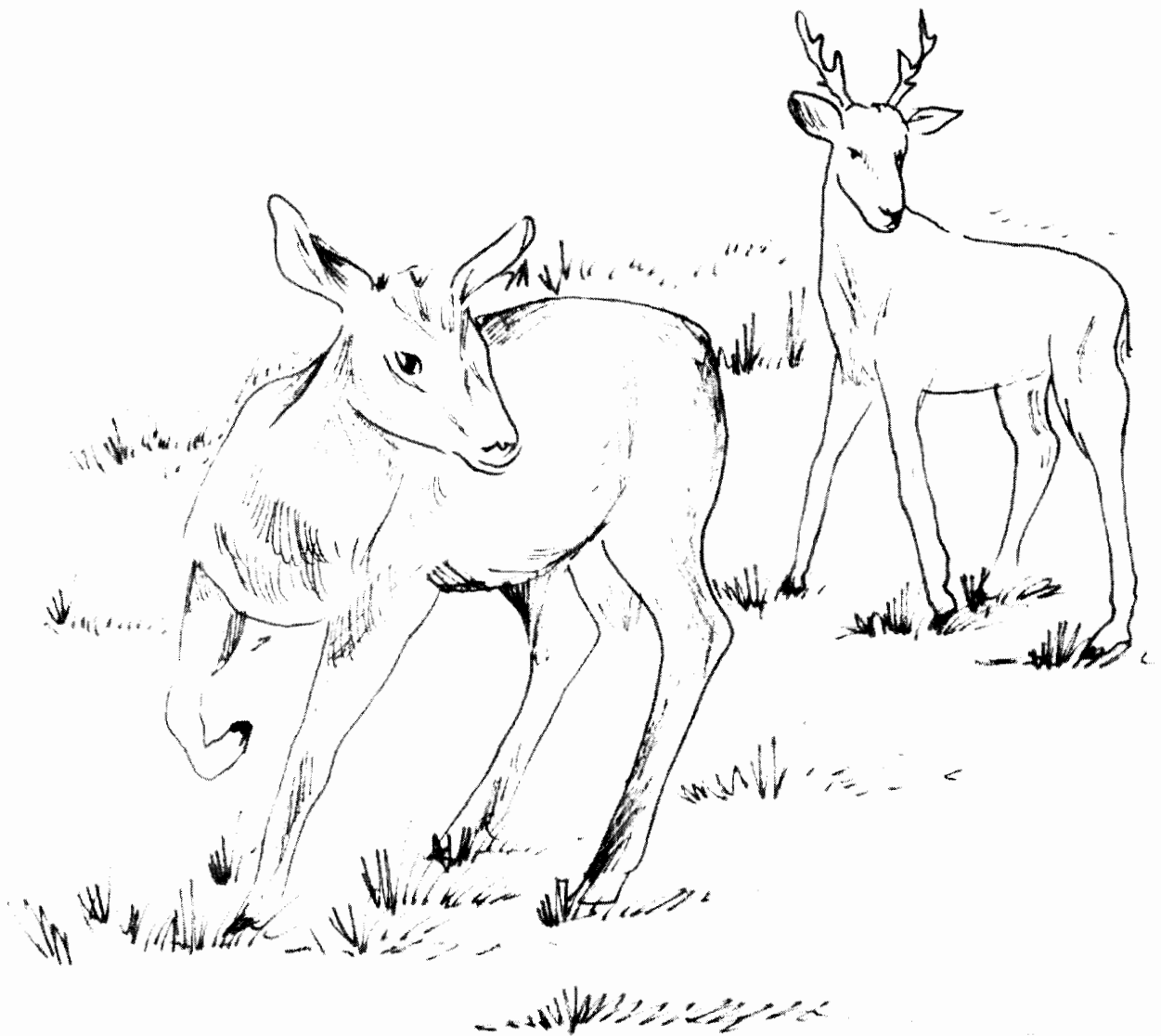
Ja Keej (Masaat)

La k'oli ja keej owi masaat ja ri atz'etoon pa taq juuyu'.

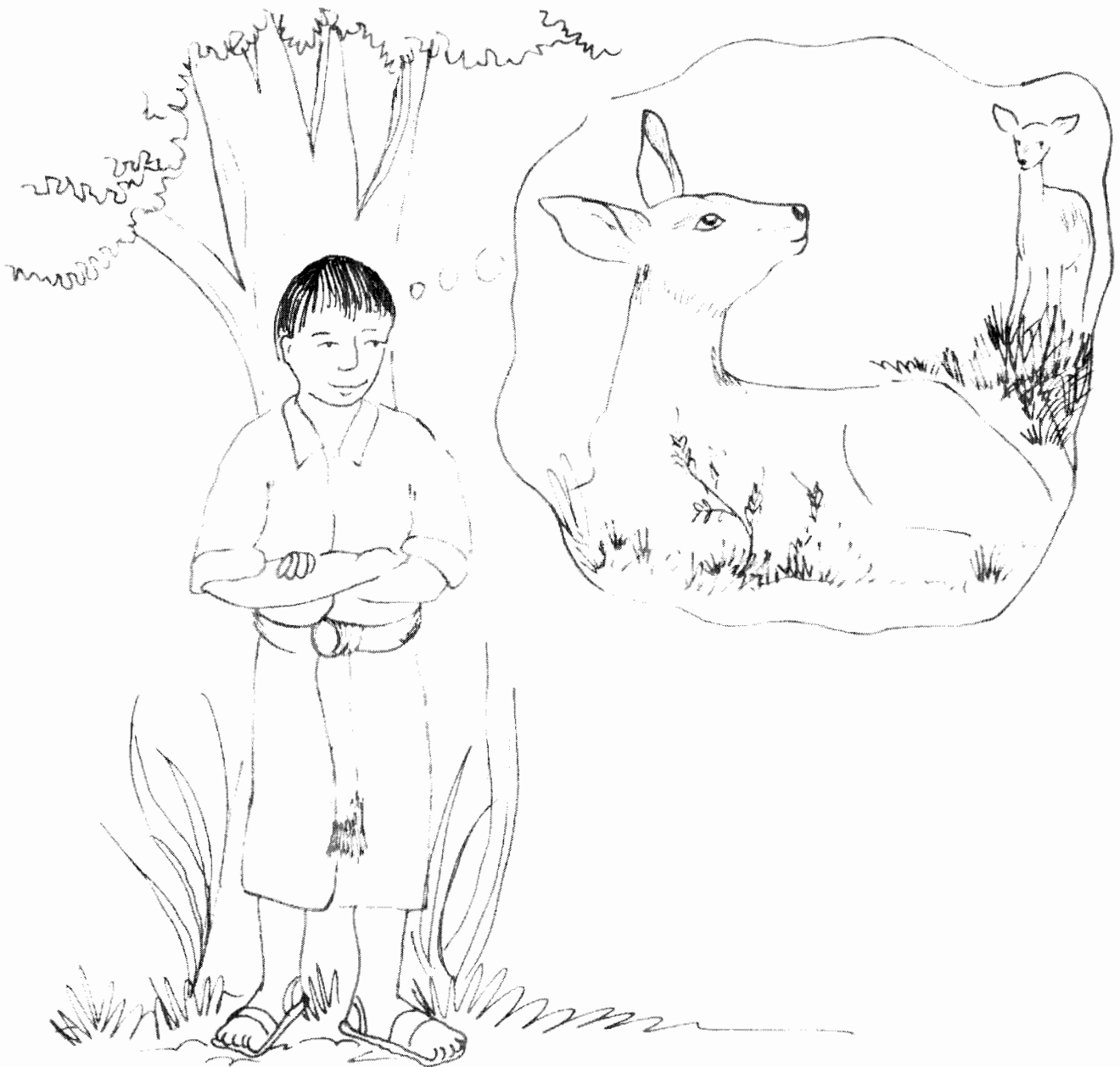
La k'oli awojtaq atat chi kiij ja taq keej owi masaat.

Jaari jun chikop, ja k'o chi paam ja k'iche'laaj, k'in chaqajaa' k'o ruub'ii' chi paam ja cholob'al q'iiij.

Konojeel ja winaqii' qas utz nekeetz'et, toq neekijl pa k'iche'laaj.

¿B'aar chi ri' nkeeya' wi' kib'aaqil ja chikop ja winaqil' ewik'iin ixix?.
Ja k'a rub'aaqil k'o jun ruk'ojlib'aal nk'eje' wi' pa k'iche'laaj
Ja ri ojeer taq winaqil', toq nkaajo' nkikamisaaj jun ti keej owi masaat,
najib'eey nkik'utuj na q'lij chi re ja ri Ajaaw, chi nekikanooj juun ti keej
owi masaat.

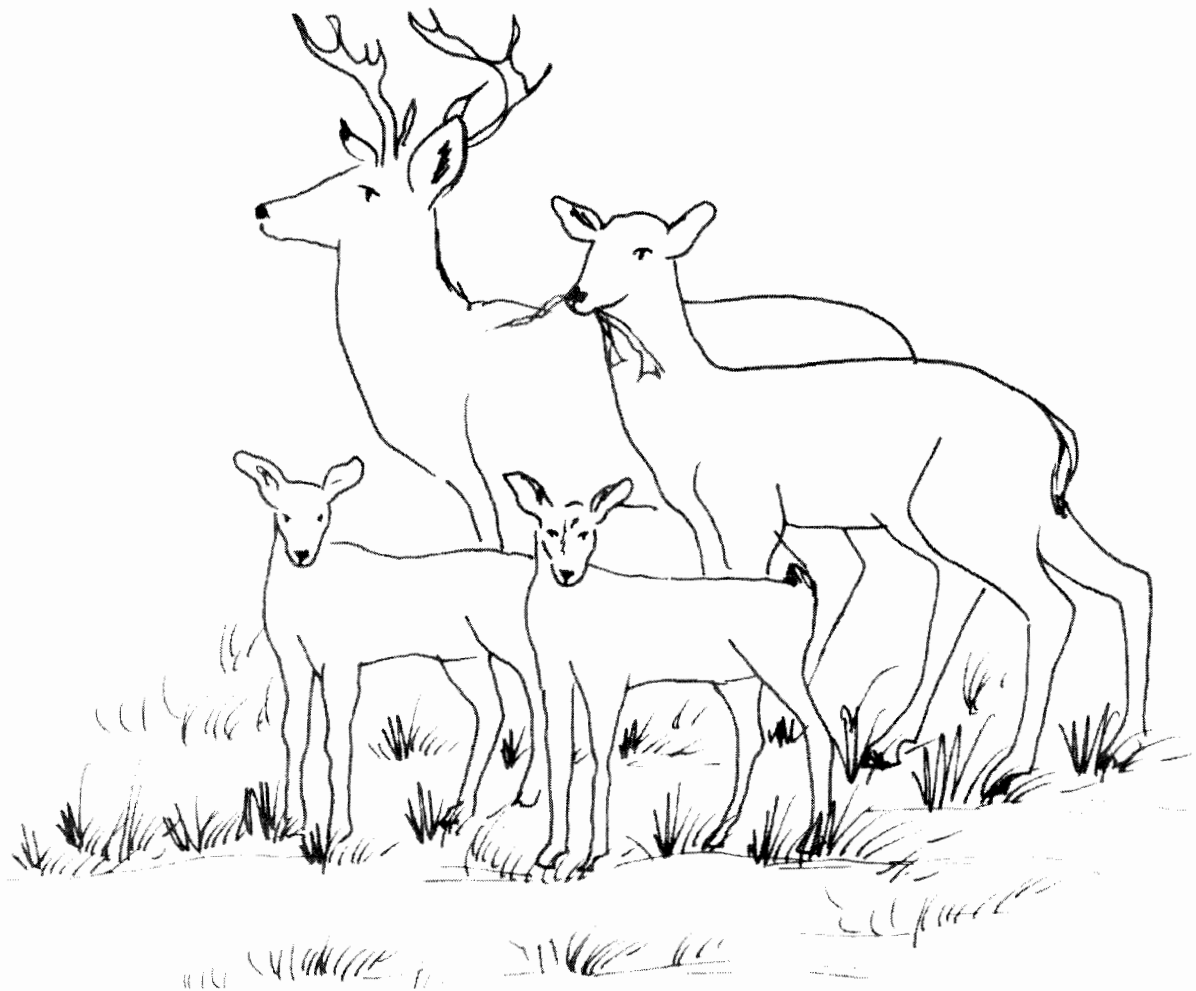
Ja k'a toq nkikamisaaj ja ti keej (masaat) ja ti rii, taq rub'aaqil, nekiya'a kaan chi ruuwach taq xukulib'al, jani' nkeeb'an ja winaqii' ja ri aj Tz'unun Chooy, chi ruuwach Saq Man, k'in Pa Kucha' nekiya' wi'. Ja k'ar ee aj Xe' Kuku' Aab'aj, Xe' Atz'aam k'o wi' ja xukulib'al, chi ri' nekiya'a wi' ja b'aaq, k'in kii ja taq chikopii' ja nekamisaxi.

Kee ri' k'a nkeeb'an chaqajaa' ja ri aj Tz'ikin Jaay, Tza'n Q'inom nekiya' wi' ja b'aaq, k'in kliij ja taq chikopii' ja nekamisaxi. Jaari' ja maltiyoxiineem xkeeb'an ja winaqii' chi re ja ri Ajaaw, k'in chaqajaa' ja tii'ij ma tikik'ayiiij

Ja ruusook jaari ja k'iche'laaj.
Ja rub'oniil, xk'aqko'j rii, k'in qas ch'uchuj.
Ja ruuwaay, jaari ja k'im, rax taq q'aylis.
K'ol aachi k'in ixoq chi ke, xa rumajk k'a ri' nek'ijyi.

Chaaqajaa' k'o ruub'ii' chi paam ja cholob'al q'iiij, rumajk chi q'axinaq nub'atataj rii'. Ja k'a chi paam ja cholb'al q'iiij, ja winaqii' ja ne'alax chi paam ja q'iiij ri', ee k'amol taq b'eey no'ok wi'. Keej nkeeb'iiij ja ri ojeer taq winaq chi re, ja k'a chi paam chik jule' tinaamit masaat nkeeb'ij chi re.

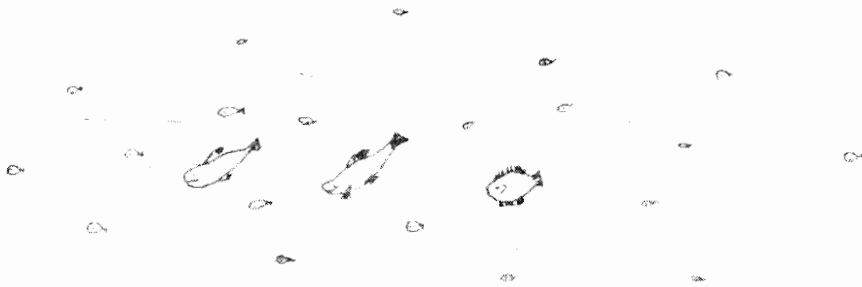

Ja Ch'uu'

B'aar chi ri' ee k'o wi' ja ch'uu'.

Jaru' keewach ja ch'uu' ja ri awojtaq atat.

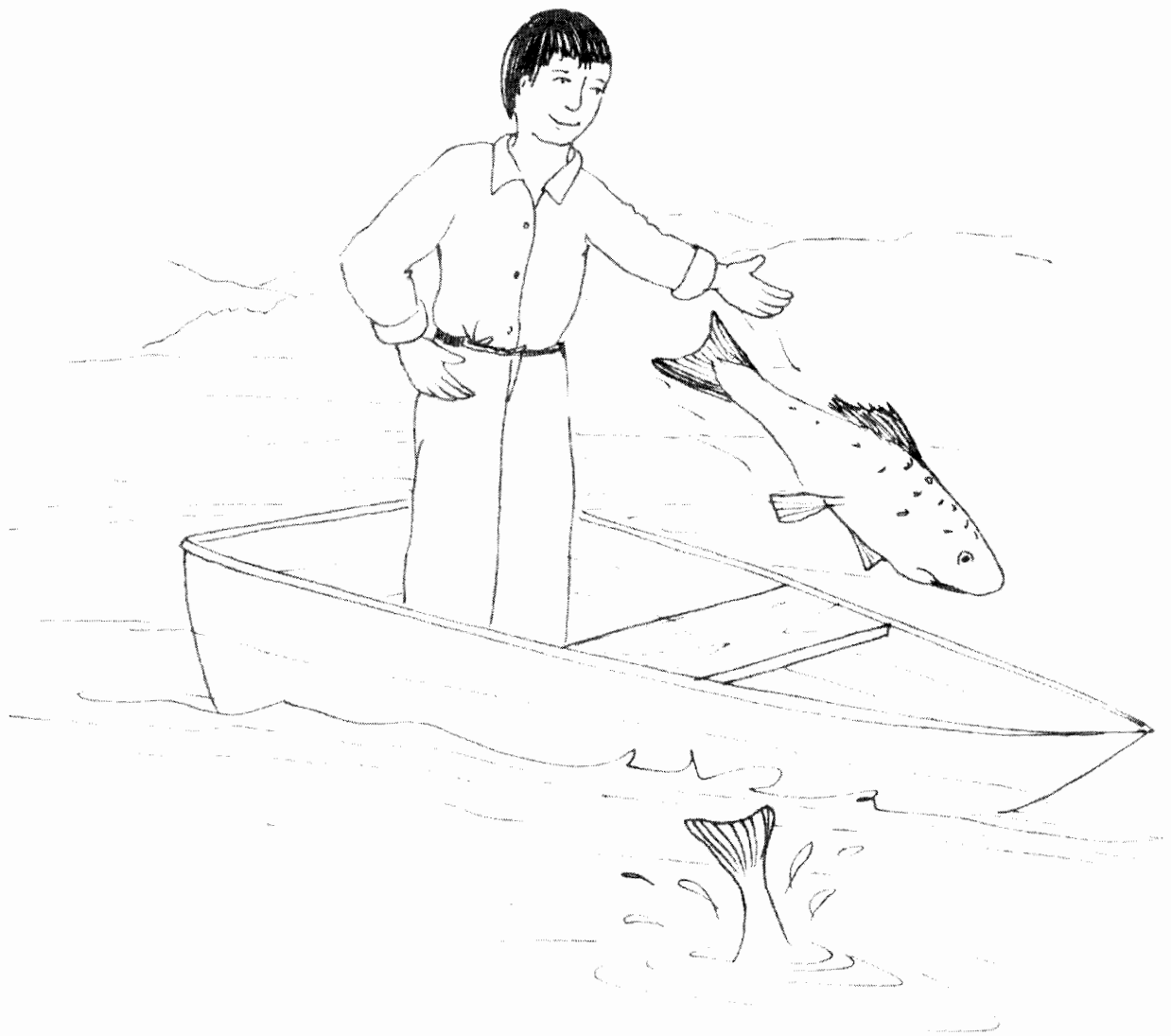
Kaamiik k'a ri' ngana'taj opoon chi eewach, chi ja ri ojeer, chi paam ja qaayaa', xek'eje' na juule taq ch'uu'.

Ja k'a keeb'ii', taq perech, kaqiiix, k'in tz'uquy.
Ja ri ojeer ja taq ch'uu' ri' q'anij pa chakach neechajp
wi' kumaal ja winaqii', nkeenuk' rub'ajniik ja q'uux, chi ri'
nya' wi' keewaay, nq'ejt k'a keeb'eey.

Keeri' nb'ajn chi ke. K'o k'a jun q'ijj xe'ultix kaan julee'
ch'uu' chik, chi paam ja qaayaa', ee je'ee' k'a ri' ja
xetijo kixiin ja taq qaach'uu' ri'.
Ja k'a xe'ulya' kaan q'anij enimaq, keeri' k'a ri' xkeeb'an
ja taq ch'uu' chi xee'k'is wi', chi paam ja qaayaa'.

Ja k'a ee k'oli kaamiik ee je'ee' k'a ri' ja ri espadin, karpa, k'in setesaaq, jaari ja keeb'ii' kiya'oon ja qatinaamit.

Ee k'oli ja winaqii' neb'ini, utz qojtaqii' kichajpiik ja ch'uu', k'in qak'utu' ruchapariik ja ch'uu', rumajk ja jun k'amab'al tzii' ri'.

Qonojeel ti qojtaqii qosamaji, k'in chaqajaa' qak'utu' ja saamaaj
utz k'a chi noqkowini nqaatzuq qii', chi ma k'o ta ruk'ayewaal
nqijl ta chi paam ja qak'asalemaal.
Xa k'a rumajk qakanooj ja ri utziil ja nkeeya' ja qaatee' qatata'
chi qe.

Ja K'uch

¿B'aar chi ri' qas nwa' wi' ja k'uch.?

Naq chi re ja k'uch qas junawi' ntz'ejt kumaal ja winaqii'.

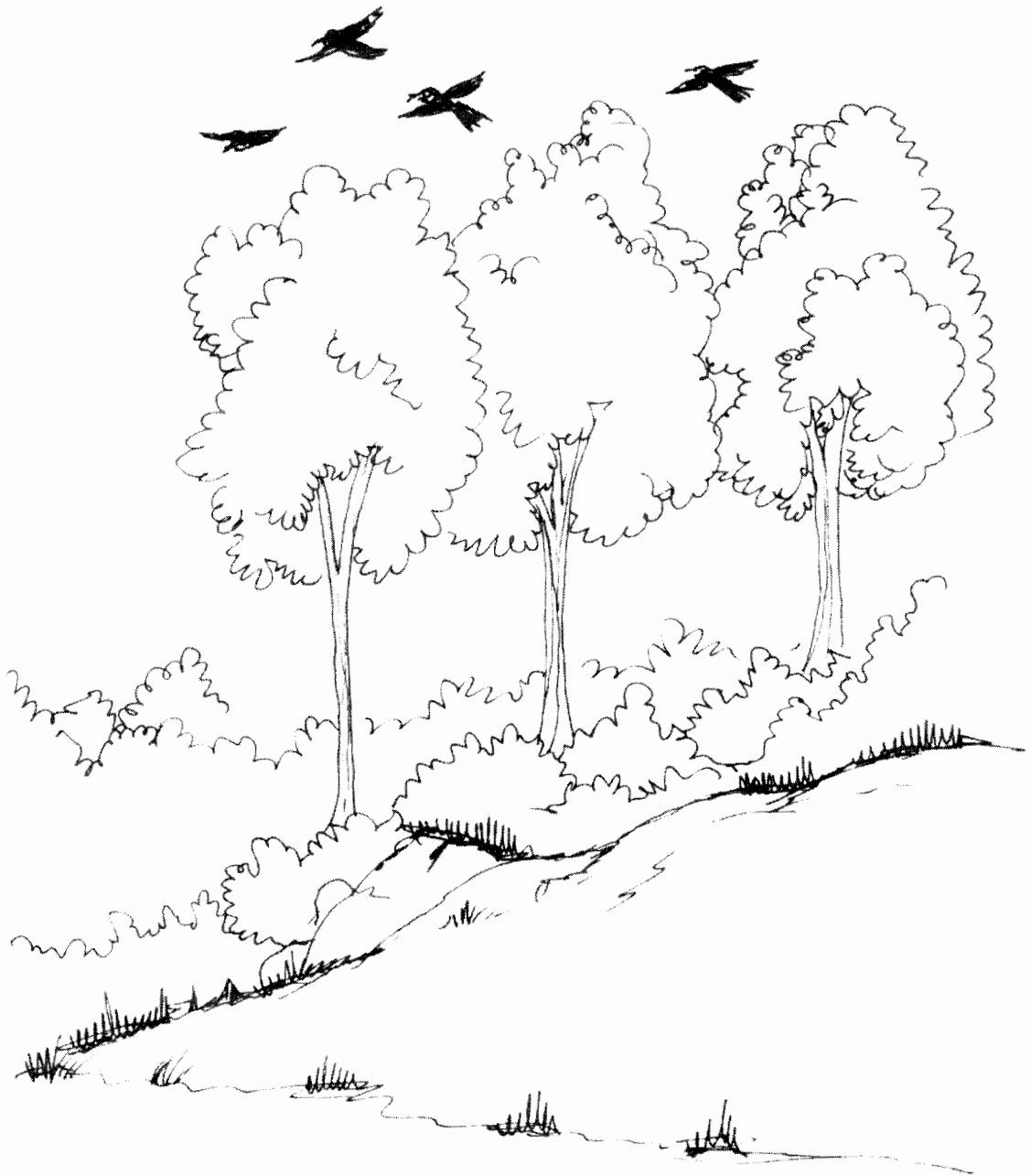
Chi paam ja qatinaamit ee k'oli ja julee' taq chikopii' ri' ja k'uch nechexi.

Qas q'aq kiiij, k'in kaq ja keetzoop.

Pa ruuwi' taq chee' qas nek'eje' wi', toq nqajq'iij xa juun nkeemol wi' kii'.

Ja ruuwaay ja k'uch, jaari ja kaminaq taq chikopii' ja qas ee chuw chik, k'in chaqajaa' nkeetij ja ri itzelaal.

Konojeel ja winaqii' q'anij ma utz ta nekeetz'et ja taq chikopii' ri',
rumaal ja qas itzeel kiiij.

Rajawaxiik chi nqaaya' keeq'iij ja taq chikopii' ri', rumaal ja jun
nimalaj utziil nkeeb'an chi qe, ma ki ta ee k'oli, q'anij ta chuw ari'
ja ruuwach uleew, ma ki ta nekoch'otaji ja kaminaq taq chikopii',
k'in q'anij ta lawalo' rub'anoon chi qe ja ri itzeel.

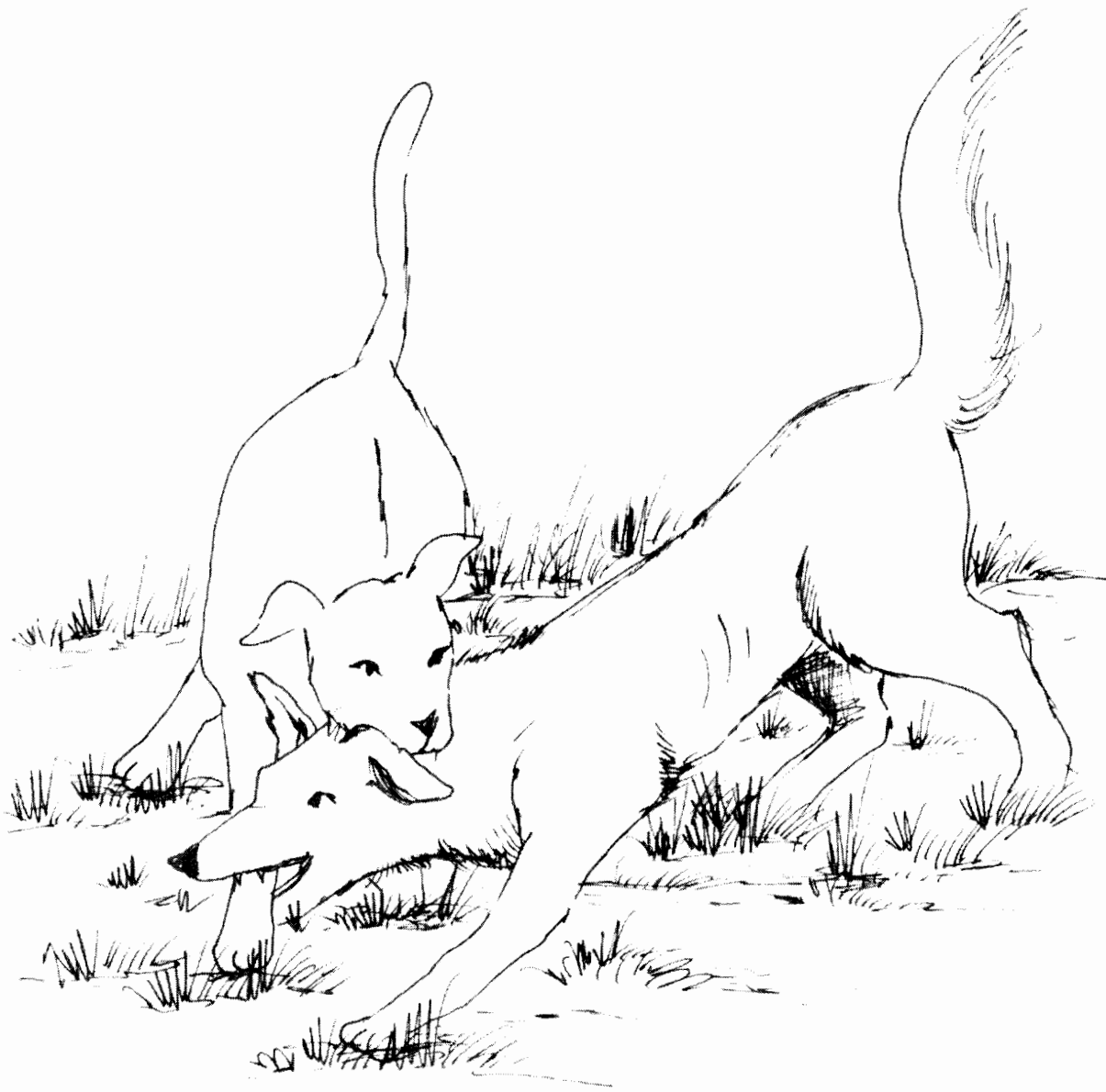

Maltiyoox chi ke ja k'uch, rumaaal ja ch'ajch'ojlineem
kib'anoon chi qe, k'in chi re ja qak'ojlib'aal.

Ja ri Ajaaw qas ruyo'oon to ja taq kisamaaj ja taq chikopii',
jaa k'a wa' ja rusamaaj ya'oon to ja k'uch, k'in ma rumajk ta
chi ti chuw ti rii, rumajk ja rusamaaj ja nuub'an, chi paam ja
ruuwach uleew.

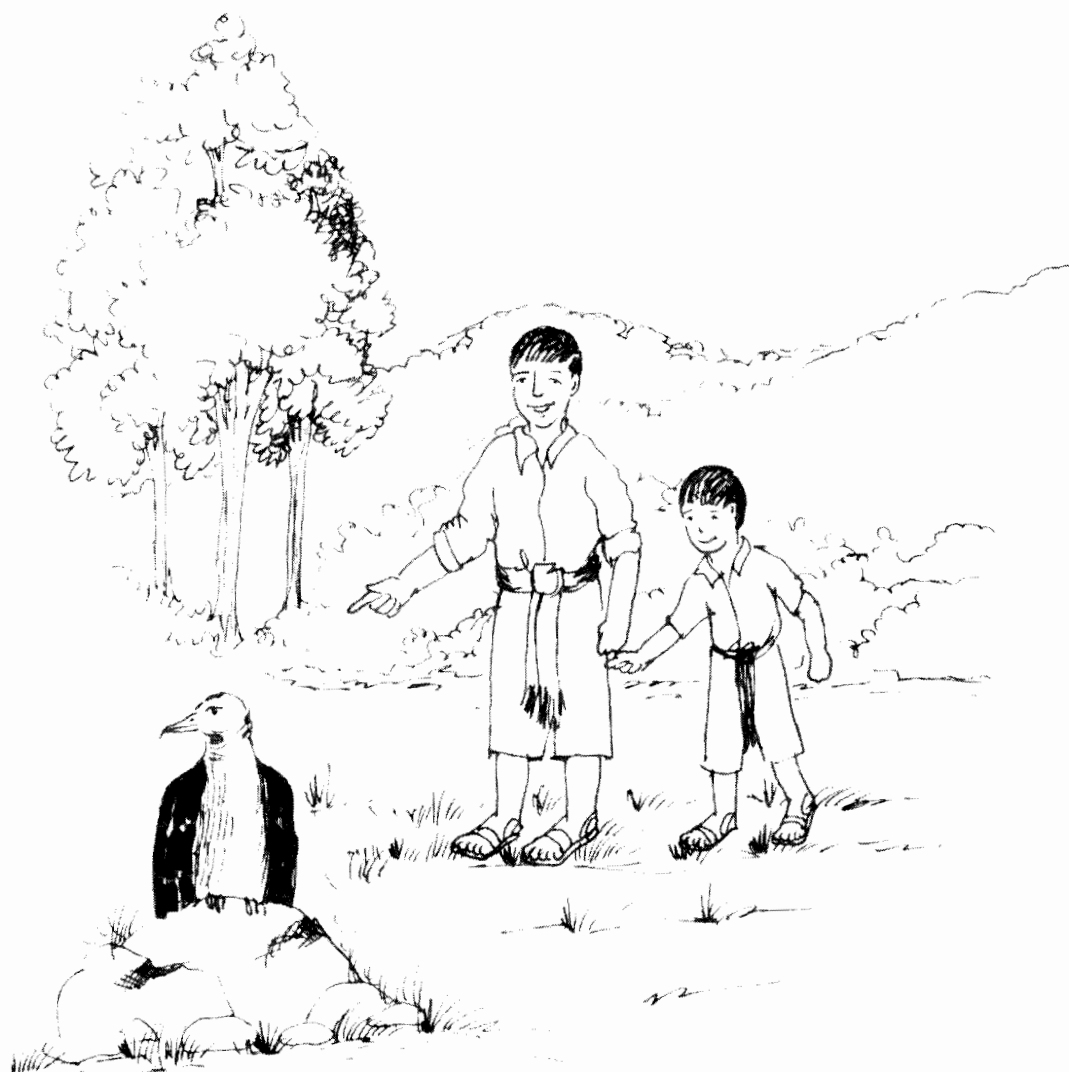

Ja qaatee' qatata nkeeb'iij, chi ma utz ta ne'ak'aaq chi aab'aj, xa
nuub'an itzeel chi re ja ri ak'aslemaal, q'anij at sajq'oor natok wi',
k'in q'anij ma ta wil asamaaj neche'e ja rijaa'.
Rajawaxiik chi ma tiqaab'an ta itzeel chi ke ja taq k'uch.

Ja ti ak'

Tasik'iij k'a ja jun ticholaaj taq na'ooj ri'.
Xuub'an jun ti ak' juutij, k'o jun nimalaj
Itzel chikop xok pa ruuko'k.
Q'anij ma tikowiini nrelisaaj to, xuumaj k'utun
utziil chi ke ja julee' chikopii' chik.
Najb'eey xopooni ja pi'y, qas xq'isaaj rii' chi riij

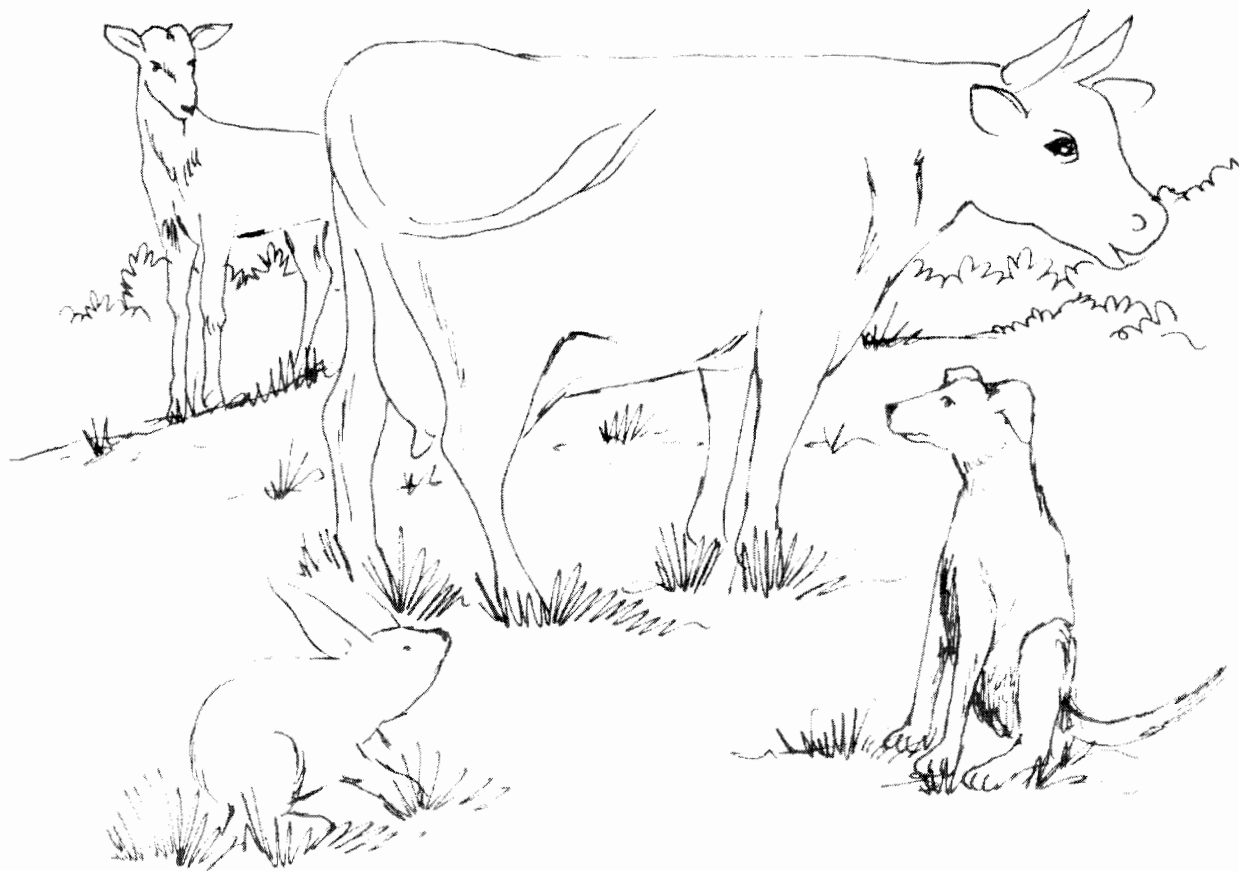
Ja chikop q'anij ma xkowiin ta wi' xrelisaj to.
Xopoon chik jun xtu'x, xuumaj ruch'ojpii' ja ri itzel chikop
Q'anij ma k'o ta xok wi' chi re ja chikop.
Xq'a'x xijk, keej, ajq, oqoq, tap, kumatz, si'k,
Xpeq, k'aq, uk', pooq, wajkax, to'l, k'in julee' chik.

Ja chikopii' q'anij nekojma'yi toq nemeloj to.
K'o na k'a juun ja chikop ja ma q'axinaq ta.
Xkeemaj ch'ob'ooj ja taq chikopii', ja k'a sanik, neche'e
Tekonoxi, b'aar chi ri' k'o wi', neche'e.

Ja k'a wajkax, xuub'iij chi ke_ma xinkowi ta inin, k'ajaa' ta k'a
Ja ti sanik, xa jun aa'an nok chi re, q'anij nkami__ ne'e ja wajkax.
Ja k'a julee xkeeb'iij chi tek'amari ja sanik.
Ja xijk xutzujuuj rii' chi nb'erukanooj ja sanik.

__Inin ajninaq nwil ja ti sanik, kinb'ena chi rusik'ixiik__ ne'e ja xijk.

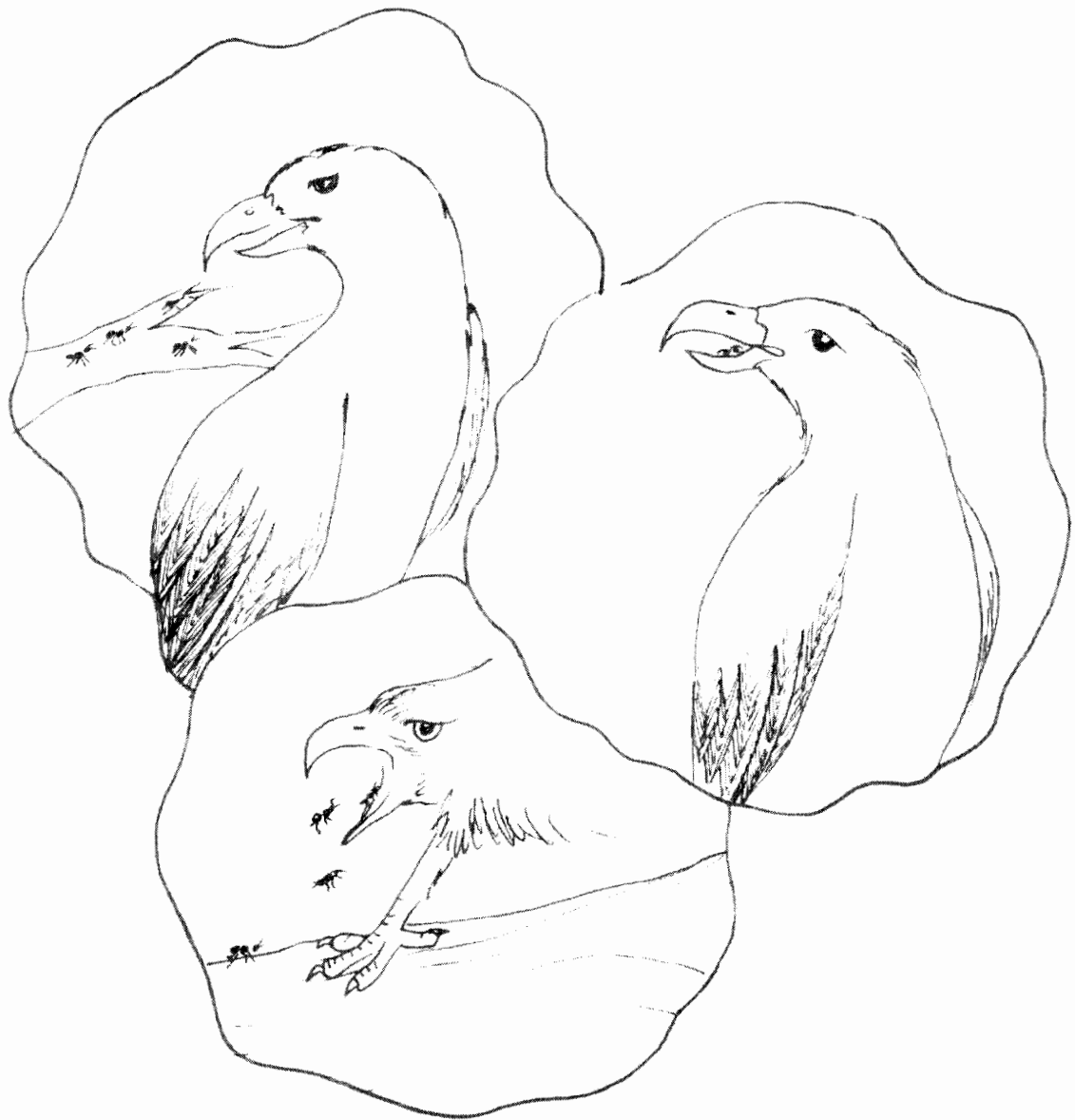
Toq xerila' ja ti sanik, najiini nuub'an ti roochooch. K'aari' ja xijk, xq'ijla' ja Sanik. Nkeeb'ij ja jule' chikopii' chik.

Chi jo' qo'ato'o', k'o jun itzel chikop k'o pa ruuko'k ja
ak' q'anij ma qokowiini nqelisaaj to, maxta natkowiini
nawelisaj to__ne'e' ja xijk.
__K'anajt wa'an k'o wi ari' ja ruuko'k ja ak'.

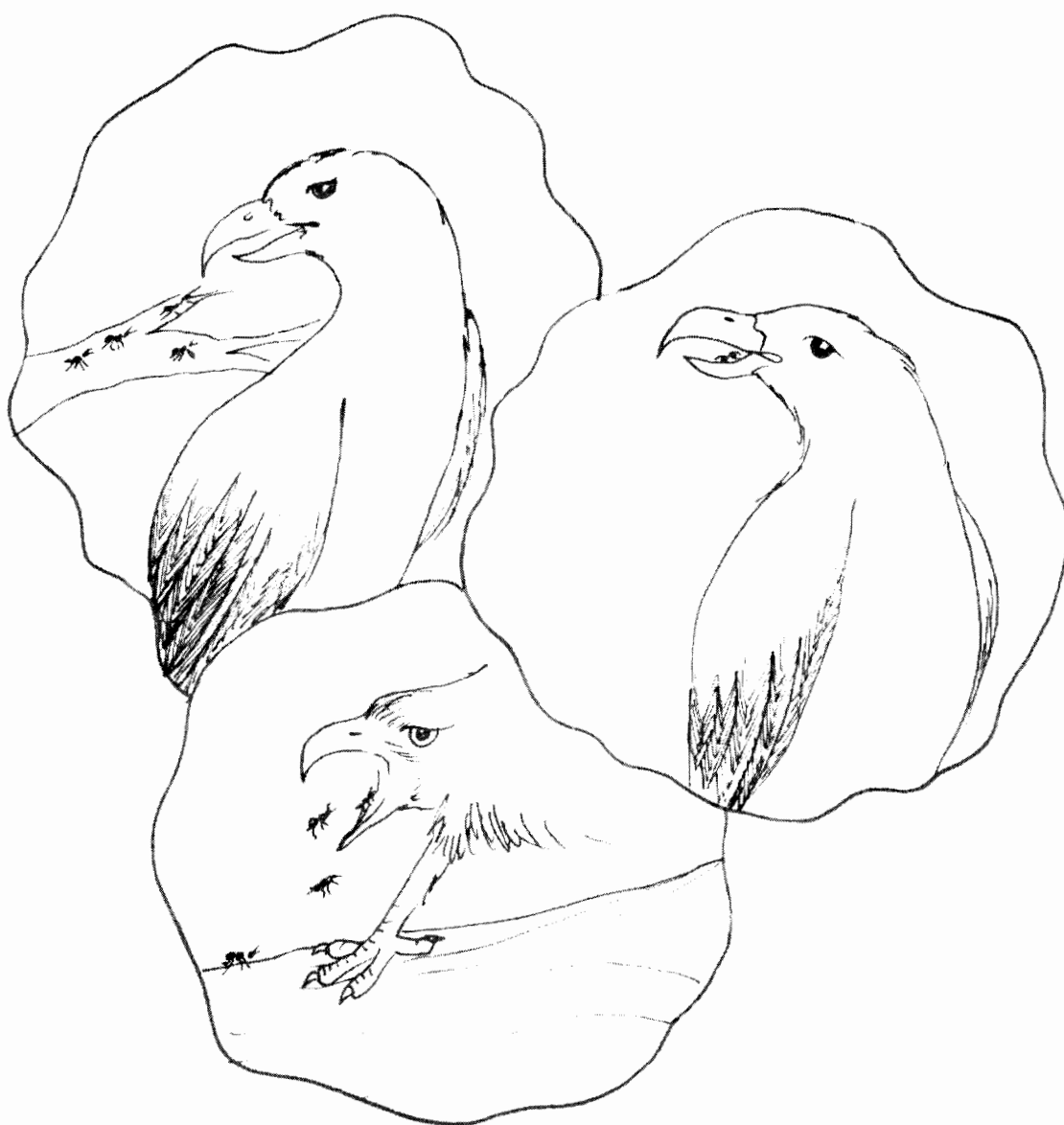

k'a kaab'iij ninopon inin b'aar chi ri' k'o wi',
chaqajaa' kaminaq chik ari' rumaal teew, k'atan k'in
wa'ijaal, toq xkinapon inin, ma nuuyoon ta,
oq k'iy ojoj, ¿natkowiini noqak'am eel? __ne'e ja sanik.
__Ma taab'iij ta keeri' sanik, ma tana'taj ta kamik.

Ma tiqajo' ojoj, keeri' ta xtuub'an ja ti ak',
nixnuuk'am eel inin, nixnuub'iq' eel, toq k'a
xqo'opon kuk'iin ja julee' chik, nixnuxab'ij
chi keewach, wi xkixkowiini xteeto' k'a, ja ak'.
ja rajawaxiik tenimaaj keetzij ja qachib'iil, __ne'e ja xijk

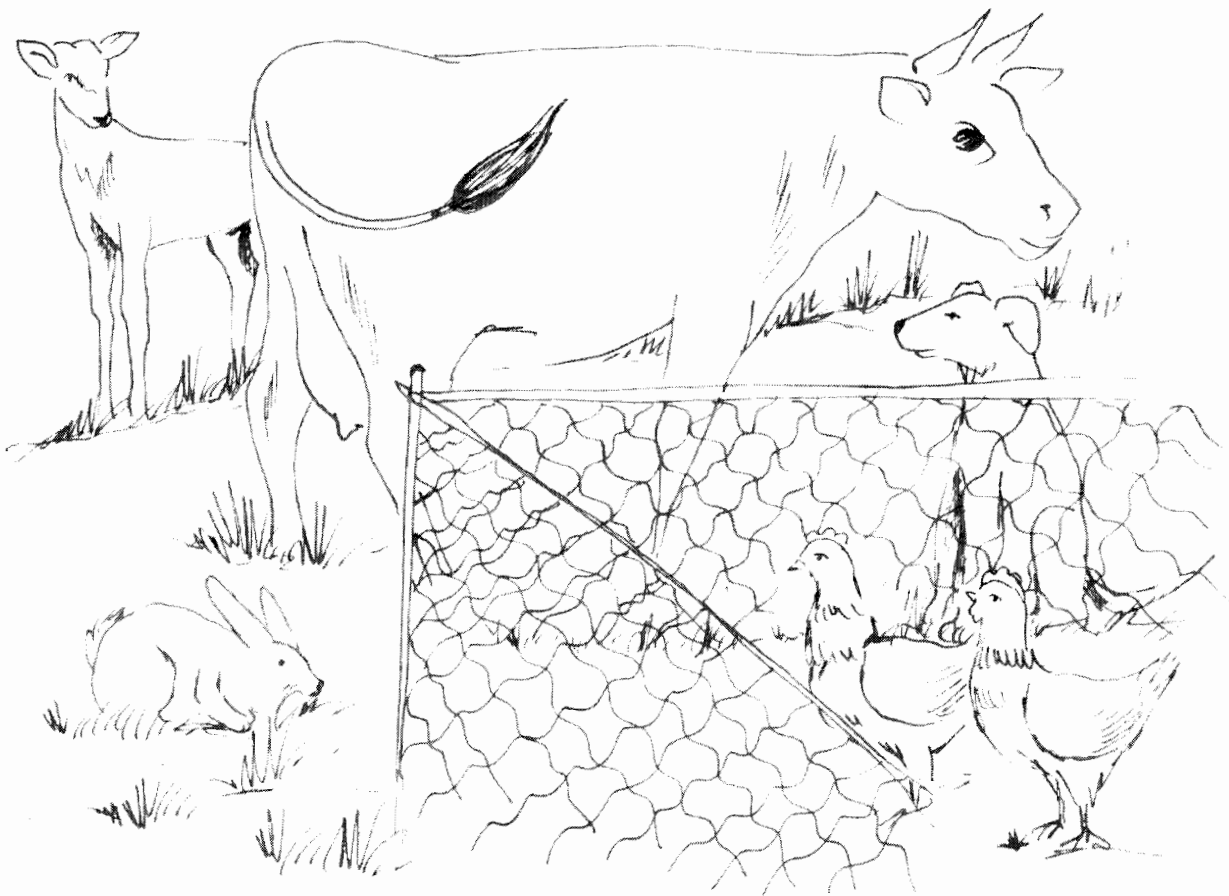

__utz k'a ri'__neche'e ja sanik.
Keeri' xb'ajn to chi ke ja sanik.
Toq xe'opon chi keewach ja julee' chik q'anij xexab'ix to.
__Xenuuk'am to ja ri etajqo'm, kixtzijoon k'a kuk'iin le'__ne'e ja xijk.

Xetzijoon kuk'liin ja ti sanik, xkeechol chi keewach
ja kib'anoon to chik ee je'ee'.

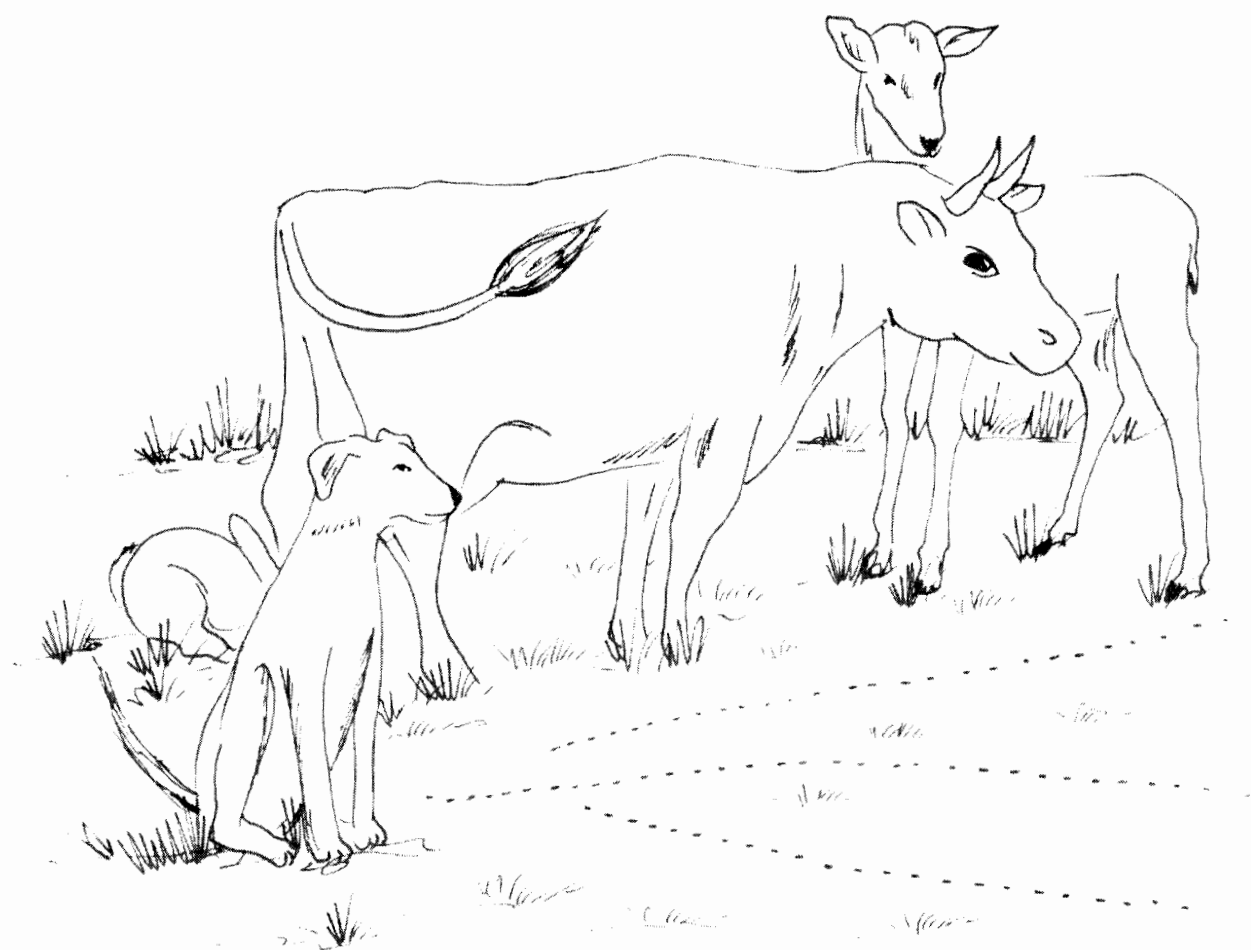
Q'anij ma k'o ta xkeeb'ij ja sanik, xeeb'e k'a pa ko'k
ruk'liin ja ri itzel chikop. Kaamik k'a xkekamisaxi ja
qaq sanik neche'e konojeel. Jaari ja qas nkeeb'ij qaaaj

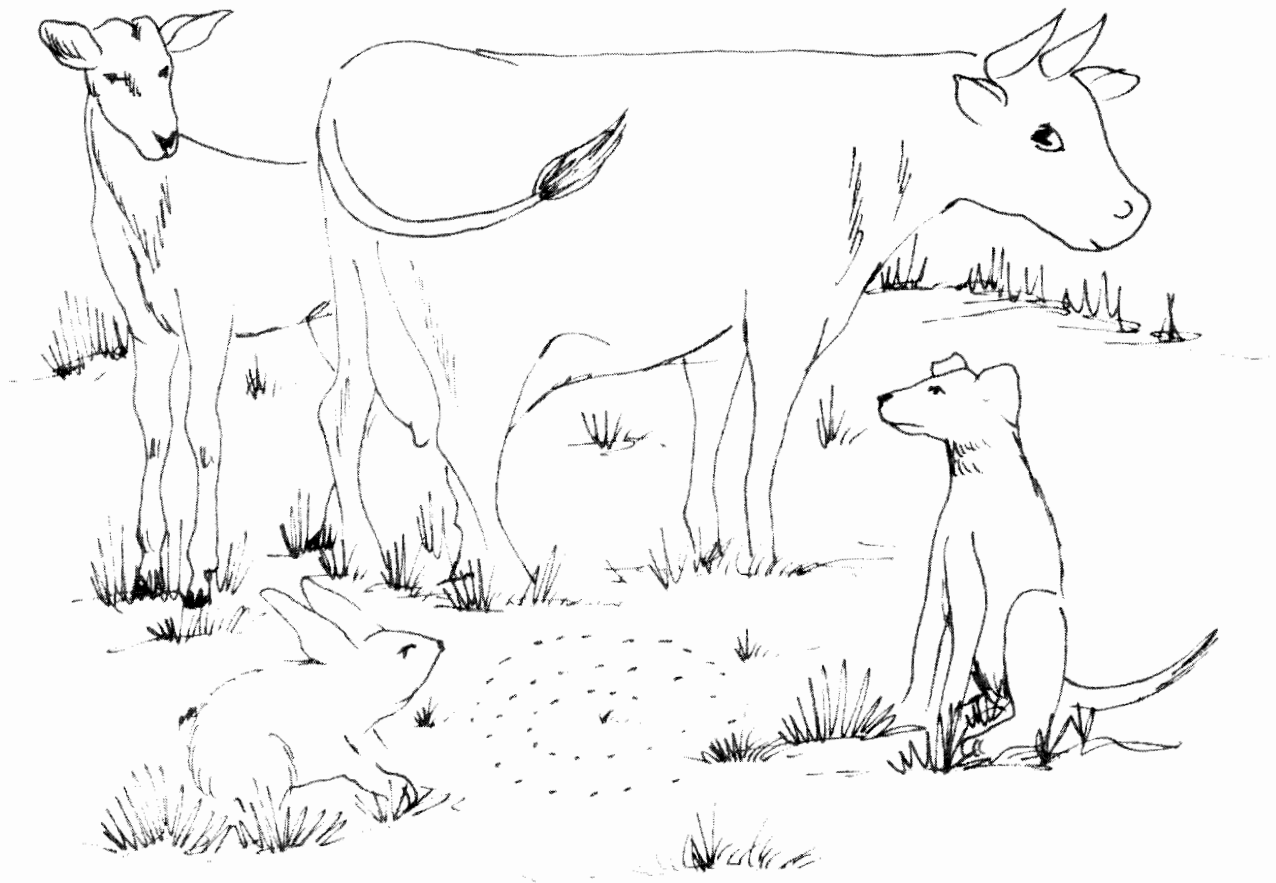
Toq nkeetz'et ja ri itzel chikop, q'axinaq nuub'an xb'e.
ja k'a taq sanik xe'el to chi paam ja ko'k.
__Naq xeeb'an chi re __neche'e konojeel
Ja taq sanik xkeeb'ij chi ke.
__Xoqjote' chi rij, k'ajaa' k'a ri' xqaach'op pa rachaq.

Q'anij ma k'o ta jutij runa'oon ta
ja xqaab'an chi re, chaqajaa', ma xoqrutz'et ta
toq xoxok chi paam ja ko'k._neche'e ja sanik
_Maltiyox chi eewe sanik_ne'e ja ak'.

Konojeel xkimaltiyoxiij chi ke, k'in chi ri'
xek'eje' kaan wi' chi ma tikichijkaaj kii'.
Naq k'o ruk'ayewaal kuk'iin, tikiyala' rub'i'xiik
utz k'a chi nqatola' kii'.

Esta publicación fue impresa en los talleres
gráficos de Serviprensa S.A. en el mes de
noviembre de 2003. La edición consta de
1000 ejemplares en papel bond 80 gramos.

